

A „soha nem is volt”-ról, még egyszer

Művelődési életünk mindennapjaiban, mint ismeretes, évtizedek óta vissza-visszatérő dilemma, hogy van-e vajdasági magyar irodalom. Nemrégiben *A mások közelsége* című irodalmi rendezvényen Lovas Ildikó, Dragomán György és Szakmány György vett részt. Az eseményről hármas interjú formájában Lukács Melinda számolt be a *Képes Ifjúság* február 27-i számában, ahol Szakmány György „topolyai származású budapesti író” így időszerűsítette a kérdést: „ – Szerintem nincs vajdasági magyar irodalom, soha nem is volt, annak ellenére, hogy irodalomtudósok két generációja is próbálta megteremteni. Soha nem értettem ezt a fogalmat, mert nem voltam tisztában azzal, hogy ez stilisztikai, esztétikai kategória? Nem olvastam még olyan irodalomtudományi publikációt, ami ezt alátámasztaná. Földrajzi értelemben viszont nincs értelme. Én is azzal egyezek, hogy csak egy magyar irodalom létezik, ami örök, szent és egységes.”

Kár, hogy nyilatkozatát a szerző nem nézhette át, hisz az esetben az *egyetértek* helyett használt *egyezek*, ez az örökzöld vajdasági provincializmus nyilván elmaradt volna. Mint ahogy elmaradt volna annak képtelen bizonygatása is, hogy a vajdasági magyar irodalmat irodalomtudósok próbálták megteremteni.

Az efféle szeplőknél természetesen sokkal fontosabb, amit Szakmány György irodalmunkról állít. Nincs, nem is volt soha, szögezi le kategorikusan, s ez arra enged következtetni, hogy az utóbbi csaknem kilenc évtizedben keletkezett vajdasági magyar irodalmat nem létezőnek kell tekintenünk, vagy arra, hogy ha létezik is, az „örök, szent és egységes” magyar irodalom szerves része. Minthogy mindkét következtetés tarthatatlan, szükségesnek látszik, ha csak vázlatosan is, visszapillantani a kérdés történetére.

A múlt század húszas éveiben, a jugoszláviai magyarság különletének kezdetén Dettre János jó érzéssel állapította meg: „Ami különbség letagadhatatlan a svájci francia és a párizsi francia, az elzászi német és a berlini német között, az a különbség fogja szétválasztani a budapesti és a székelyudvarhelyi, félegyházi és zentai magyar lelki életének anyagát, akármennyire

eleven marad is a közös nyelvhez és a közös kultúrához való szerelmes ragaszkodás.” Majd ehhez nyomban hozzáfűzte: „Ha a magyarországi magyar lelki tartalma más tényezőkből tevődött össze, mint a kisebbségi magyaré, akkor a nyelv megegyezése ellenére dogmatikusan is indokolva van a kisebbségi magyar irodalom hivatottsága.”

Dettre János szavait a leírásuk óta eltelt évtizedek maradéktalanul igazolták, hiszen a magyar irodalom egészét alkotó részirodalmak mindmáig sohasem lehettek szinkron helyzetben. Más kérdés azonban, magunknál maradva, hogy a *vajdasági magyar irodalom* meghatározás csakugyan töprengésre késztet. A fő hangsúly a *vajdasági* jelzőn van itt, ami eleve gyanússá teszi a terminust. Vidékiességet, levegőtlenséget, elszigeteltséget, önelégült dilettantizmust sejtet, s csak végül hívja fel a figyelmet arra, hogy mégiscsak irodalomról van szó. A háromtagú meghatározás szavainak ez a sorrendje nyelvünk szelleméből következik. *Magyar irodalom a Vajdaságban* – ez lehetne a pontosabb, kissé idegenszerű megjelölés, miként azt az általánosan elterjedt szerb terminus is tanúsítja: *mađarska književnost u Vojvodini*. Még pontosabbak lennének, ha olyan meghatározást alkothatnánk, amely első helyen az irodalmat, másodikon a nyelvet, harmadikon pedig a művek keletkezésének helyét emelné ki. Ezt a megoldást azonban nyelvünk nem engedi meg.

A terminológiai tisztázatlanság ennek ellenére nem elegendő ok arra, hogy a „nincs”-en és a „soha nem is volt”-on inszisztálva valamiféle „örök, szent és egységes” magyar irodalomról kezdjünk gondolkodni.

Az „igazi világirodalom” „elfér egy jól megválogatott magánkönyvtárban, kötetei elhelyezhetők egy nagyobb terjedelmű dolgozószoba falai mentén”, állapította meg annak idején Szerb Antal, s ezzel csaknem szó szerint rimel Babits észrevétele: „A világirodalomnak csak az *egészen nagyokhoz* van köze. Ezért fér el története egy kis könyvben.” Ha kettejük általam egyszer már idézett vélekedésének analógiájára, ugyancsak az esztétikai kiválóságot tartva szem előtt, az egyetemes magyar irodalom „dolgozószobá”-ját képzeljük magunk elé, azt fogjuk tapasztalni, hogy a jóval kisebb könyvespolcon csak töredéke van mindannak, ami eleddig magyar nyelven keletkezett.

A jelenség okát Juhász Erzsébet világította meg a kilencvenes évek elején. Az, hogy egy-egy író megmarad-e tartósan az egyetemes magyar irodalomban, elsősorban esztétikai kérdés, fejtegette, hiszen a *kirostálódás veszélye* „mindenkit egyformán érint”, nemcsak a felvidéki, az erdélyi, a kárpátaljai, a nyugati vagy a vajdasági, hanem a magyarországi írókat is. Csakis az idő döntheti el, hogy az egyetemes magyar irodalomban tartósan kinek jut hely, következésképp dőreség feltételezni, hogy „önszántunkból át lehet iratkozni a vajdasági magyar irodalomból az egyetemes magyar irodalomba, mondvcsinált kategóriának minősítve az előbbit”.

Mindebből világosan következik, hogy – mint minden ezen a világon – a magyar irodalom is szüntelen változásnak van kitéve. S nem is csak a megszokott értelemben. Bár a műalkotások struktúrája korokon keresztül változatlan, ez a struktúra a történelem során mégis változáson megy át, amint az olvasók és írók interpretációjának tárgyává lesz. E mellett a folytonos változás mellett az irodalmunk „könyvespolc”-ára kerülő műveket természetesen a sokféle tájékozódás, a sokszínűség is jellemzi. „Örök, szent és egységes” magyar irodalom tehát csakugyan nincs, s mert nincs, a feléje indulás óhatatlanul tévútra vezet. Ehelyett műveiben az író igyekezzen az irodalom öntörvényűsége szerint minél magasabb esztétikai színvonalat elérni, a többit pedig bízza a méltóságos időre, amely előbb-utóbb mindent eligazít – irodalmunk „dolgozószobá”-jában is. (U. Cs.)

